

*В. А. Голян,
д. е. н., професор, заступник директора з науково-організаційної роботи,
завідувач відділу проблем економіки земельних і лісових ресурсів,
Державна установа "Інститут економіки природокористування
та сталого розвитку Національної академії наук України", м. Київ*

ІНВЕСТИЦІЇ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ СФЕРИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

V. Golyan,
Doctor of Science (Econ.), Professor, Deputy Director for scientific and organizational work,
Head of the Department Economic Issues of Land and Forest Resources, Public Institution "Institute of
Environmental Economics and Sustainable Development National Academy of Sciences of Ukraine", Kyiv

INVESTMENT IN THE ECONOMY OF UKRAINE: THE PECULIARITIES OF NATURAL RESOURCES MANAGEMENT FIELD

У статті на основі встановлення залежності між величиною і приростом ВВП та прямими іноземними інвестиціями, інвестиціями в основний капітал та приростом реальної складової капітальних інвестицій виявлено основні тренди інвестування української економіки за період з 2001 по 2015 рік, які свідчать про експансію фіктивного банківського капіталу, що не давало можливості забезпечувати необхідні масштаби розширеного відтворення основного капіталу і підвищувало рівень фізичного спрацювання та морального старіння виробничого устаткування.

Встановлено, що однією з основних ознак інвестування національної економіки є відсутність у великих фінансово-промислових груп відповідних стимулів щодо інноваційно-технологічної модернізації основного капіталу підприємств, які входять до даного виду інтегрованих підприємницьких об'єднань. Проаналізовано динаміку прямих інвестицій (акціонерного капіталу) з Російської Федерації, Німеччини та США в українську економіку, що дало можливість виявити стратегічно важливих для соціально-економічного піднесення України партнерів-інвесторів.

Виявлено специфіку інвестиційного процесу у сфері природокористування, яка визначається збереженням численних інституціональних обмежень стосовно користування природними ресурсами, в першу чергу, мораторію на вільний оборот сільськогосподарських угідь, який за консервував орендну кабалу для більшості власників земельних паїв. Встановлено, що інтегровані агропромислові об'єднання холдингового типу не забезпечують належного інвестиційного забезпечення проектів розвитку сільськогосподарського виробництва в зоні осушення через необхідність фінансування модернізації міжгосподарських та внутрішньогосподарських мереж гідротехнічних споруд.

Державно-приватне партнерство визначено пріоритетною формою інвестиційного забезпечення природно-ресурсного сектора у зв'язку з необхідністю збереження природних ресурсів та об'єктів природоохоронної інфраструктури у державній та комунальній власності. Доводиться доцільність розширення переліку природних та природно-господарських активів, які держава та територіальні громади зможуть передавати у концесію та щодо яких стане можливим укладання угод про розподіл продукції.

In the article, based on the identification of the dependencies between the amount and increase of GDP and direct foreign investments, investments in fixed assets and the increase of the actual component of capital investments, the main trends of investment in the economy of Ukraine during the period 2011 to 2015 have been determined that affirms expansion of the fictitious banking capital

that did not allow to ensure the required scope of expanded reproduction of capital and increased the level of physical deterioration and functional depreciation of the business equipment.

It has been determined that one of the main features of investment in the national economy is that large financial industrial groups lack appropriate incentives as to the innovative and technical modernization of the basic capital of the enterprises being a part of the above-mentioned type of integrated business unities. The dynamics of direct investment (share capital) in the economy of Ukraine from the Russian Federation, Germany and the USA has been analysed that allowed to reveal the partners and investors that are of strategic importance for social and economic upturn of Ukraine.

The peculiarities of investment process in the field of natural resources management have been determined; they are defined by the preservation of numerous institutional restrictions as to the natural resources management, including, primarily, the moratorium on the free turnover of agricultural lands that established a rental bandage for the majority of land shares owners. It has been determined that the integrated agro-industrial associations operating as holdings do not ensure due investment provision of the projects on development of agricultural production in drainage region because of the necessity to finance modernization of the interfarm and intrafarm networks of water development facilities.

The public-private partnership has been defined as a priority form of investment provision of natural resources field whereas it is necessary to keep the natural resources and nature protection facilities in national and communal ownership. The expediency to expand the list of natural and nature protection assets that will allow the state and the territorial communities to grant a concession for has been substantiated.

Ключові слова: капітальні інвестиції, основний капітал, природокористування, природні ресурси, державно-приватне партнерство, територіальні громади.

Key words: capital investments, fixed assets, nature management, natural resources, public-private partnership, territorial communities.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Однією з основних причин подальшого сповзання української економіки у стагнаційну фазу є скорочення обсягів залучення вітчизняних та іноземних інвестицій в окремі сегменти національного господарства. Зниження рівня інвестиційної привабливості окремих галузей господарського комплексу пов'язується з військовим протистоянням на Сході країни, відсутністю ефективних антикризових заходів зі сторони Уряду та збереженням рудиментів економічної політики попередньої влади.

Значний деструктивний вплив на динаміку інвестицій здійснює нерозвиненість вітчизняного фондового ринку та неефективна антимонопольна політика. На жаль, спостерігаються лише поодинокі випадки модернізації матеріально-технічної бази промислового виробництва. Уряд основну увагу зосереджує на проблемах макроекономічної стабілізації і регулюванні грошового обігу, що залишає поза увагою численні секторальні проблеми реформування економічних відносин.

При цьому чи не основним гальмівним чинником для запуску маховика соціально-економічного піднесення є тотальний інвестиційний дефіцит, зумовлений небажанням окремих по-ретроградському налаштованих груп владного істеблшменту та представників вертикально інтегрованих підприємницьких об'єднань, в першу чергу агрохолдингів, сприяти формуванню сприятливих передумов для притоку іноземного капіталу.

Певними особливостями відзначається інвестиційна діяльність у сфері природокористування, оскільки більшість природних ресурсів перебуває у державній влас-

ності, що звужує інституціональне підґрунтя використання різноманітних форм, методів та джерел інвестиційного забезпечення природоохоронних проєктів та проєктів господарського освоєння природно-ресурсного потенціалу і певною мірою впливає на інвестиційну привабливість природних та природно-господарських активів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Враховуючи численні інституціональні обмеження, які мають місце у сфері господарського освоєння природно-ресурсного потенціалу та охорони довкілля, виникає необхідність в застосуванні таких форм і методів інвестування, які дадуть можливість збільшити приплив інвестицій у природно-ресурсний сектор навіть при збереженні існуючої вертикалі управління природними ресурсами та домінування приватної і комунальної форм власності на природні блага та об'єкти природоохоронної інфраструктури. Висловлюються пропозиції щодо переведення окремих сегментів природно-ресурсного комплексу на засади самоокупності, що дасть можливість реінвестувати частину прибуткових надходжень, отриманих внаслідок госпрозрахункової діяльності, у розширене відтворення основного капіталу природоохоронної та природоексплуатаційної діяльності [1]. Це, в першу чергу, стосується підприємств лісгосподарського комплексу, які володіють сировинною та ресурсно-виробничою базою для розширеного відтворення власного потенціалу, що при відповідних корективах системи фінансового забезпечення лісгосподарської та деревообробної діяльності сприятиме нарощенню капітальних інвестицій як у лісозаготівельну, так і в переробну ланку.

Таблиця 1. Інвестиції та ВВП України протягом 2001—2014 років

Рік	Прямі іноземні інвестиції в Україну на початок періоду, млн дол.	Приріст іноземних інвестицій	Приріст реального ВВП	Обсяг інвестицій в основний капітал, млн грн.	ВВП, млн грн.	ВВП, млн дол.	Обсяг інвестицій в основний капітал в цінах 2001 року	Приріст реальної складової капітальних інвестицій
2001	3875	17,6%		32573	204190	38009	32573	
2002	4555,3	20,1%	5,2%	37178	225810	42393	35374	8,6%
2003	5471,8	24,2%	9,4%	51011	264165	49537	44941	27,0%
2004	6794,4	33,2%	12,1%	75714	344822	64826	57802	28,6%
2005	9047	86,7%	2,7%	93096	441452	86142	57086	-1,2%
2006	16890	27,9%	7,3%	125254	544153	107753	66903	17,2%
2007	21607,3	36,7%	7,9%	188486	720731	142719	82052	22,6%
2008	29542,7	20,9%	2,3%	233081	948056	179992	78900	-3,8%
2009	35723,4	12,1%	-14,8%	151777	913345	117227	45467	-42,4%
2010	40053	11,6%	4,2%	180575	1094607	137936	47039	3,5%
2011	44708	12,6%	5,5%	241286	1299991	163044	55038	17,0%
2012	50333,9	8,2%	0,2%	273256	1404669	173305	57820	5,1%
2013	54462,4	6,8%	0,0%	249873	1465198	179880	50693	-12,3%
2014	58156,9	-21,0%	-6,8%	219420	1566728	104449	38776	-23,5%
2015	45916				1900000	76000		

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України

Необхідність збереження переважної більшості природних та природно-господарських активів у державній власності не знімає проблеми нарощення інвестиційного потенціалу, необхідного для оновлення об'єктів природно-господарської та природоохоронної інфраструктури. Вирішення такої дилеми буде можливим за умови масового поширення у сфері природокористування угод державно-приватного партнерства, які базуються як на передачі прав тимчасового користування природними та природно-господарськими активами, так і на входженні суб'єктів лісгосподарського, водогосподарського та рекреаційного підприємництва у добровільні статутні та нестатутні підприємницькі об'єднання [2].

Вагомим резервом нарощення інвестицій у сферу природокористування є також удосконалення адміністрування природно-ресурсних платежів та екологічних податків та їх подальшого міжбюджетного перерозподілу з метою формування фондів відтворення природно-ресурсного потенціалу та охорони довкілля. Надзвичайно деструктивний вплив на динаміку інвестиційного забезпечення природоохоронної діяльності справив перерозподіл екологічних податків за забруднення навколишнього природного середовища у загальні фонди відповідних бюджетів у 2015 році через що ці платежі втратили свою цільову спрямованість [3]. Збільшення обсягів фінансування природоохоронних проектів також залежить від залучення зовнішніх інвестицій, які передбачені природоохоронними конвенціями та міжнародними фінансово-кредитними установами. Залучення такого роду інвестицій стане можливим за умови кардинального переформатування функцій та обов'язків органів управління природними ресурсами та природоохоронною діяльністю, зокрема поступового їх переходу від суто контролюючої функції до здійснення заходів із планування, організування та мотивації розширення масштабів природоохоронної діяльності суб'єктів гос-

подарювання в тому числі і за рахунок залучення додаткових інвестицій на основі грантів, портфельного інвестування та фінансових вливань, які передбачені міжнародними природоохоронними угодами.

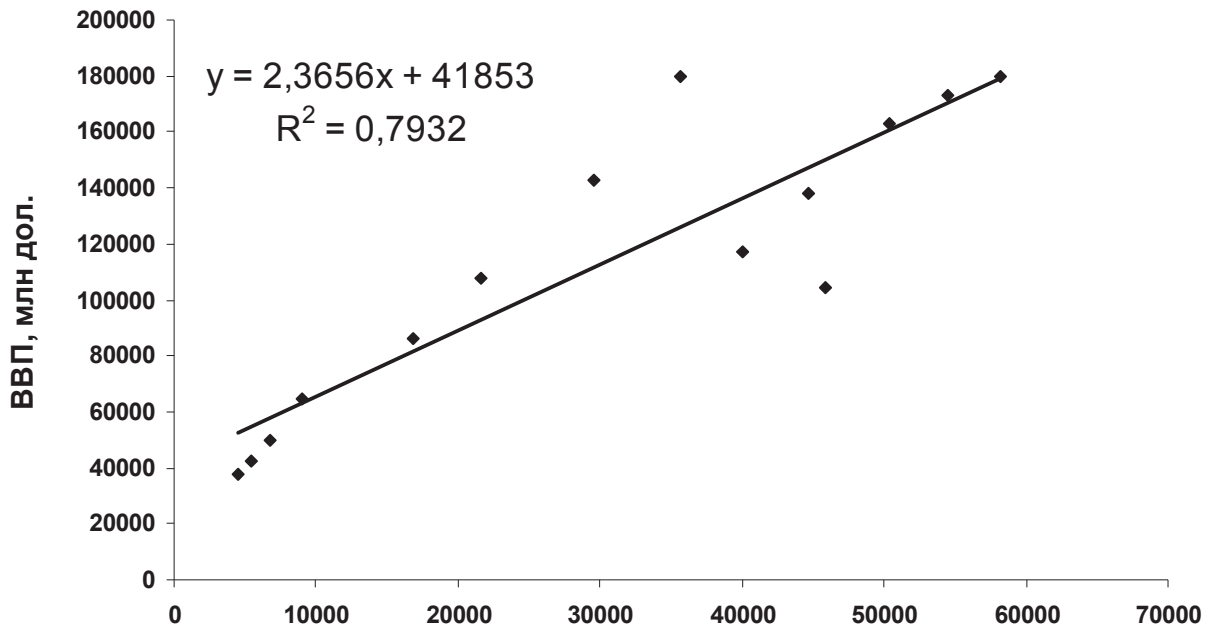
ЦІЛІ СТАТТІ

Цілями статті є виявлення основних трендів в динаміці інвестицій в українську економіку, встановлення причин згортання інвестиційного забезпечення відтворення основного капіталу у післякризовий період, аналіз основних тенденцій залучення іноземних інвестицій в економіку України, виявлення специфіки інвестиційного процесу у сфері природокористування, аналіз тенденцій фінансування капітальних інвестицій в сільське, лісове та рибне господарство, а також у добувну промисловість і розроблення кар'єрів, визначення пріоритетної форми інвестування природно-ресурсного сектора в умовах домінування державної власності на природні ресурси.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основою економічного зростання будь-якої країни є стабільний приріст капітальних інвестицій. Так, стабільний приріст у розмірі 40—50% капіталовкладень у Китайській народній республіці забезпечив інтенсивне зростання економіки протягом останніх двох десятиліть. В Україні ж нормальний за мірками сучасної ринкової економіки процес інвестування відбувався лише у 2002—2004 роках (табл. 1), коли країну не заповнював фіктивний банківський капітал, котрий стимулював споживання імпорту, а внутрішні ресурси вкладалися в розвиток індустріального та інформаційного потенціалу економіки, як це вже тривалий час відбувається в Китаї.

У 2006—2007 роках приріст інвестицій в економіку в основному відбувався через експансію фіктивного

Прямі іноземні інвестиції в Україну, млн дол.

Рис. 1. Кореляція між величиною ВВП та прямими іноземними інвестиціями

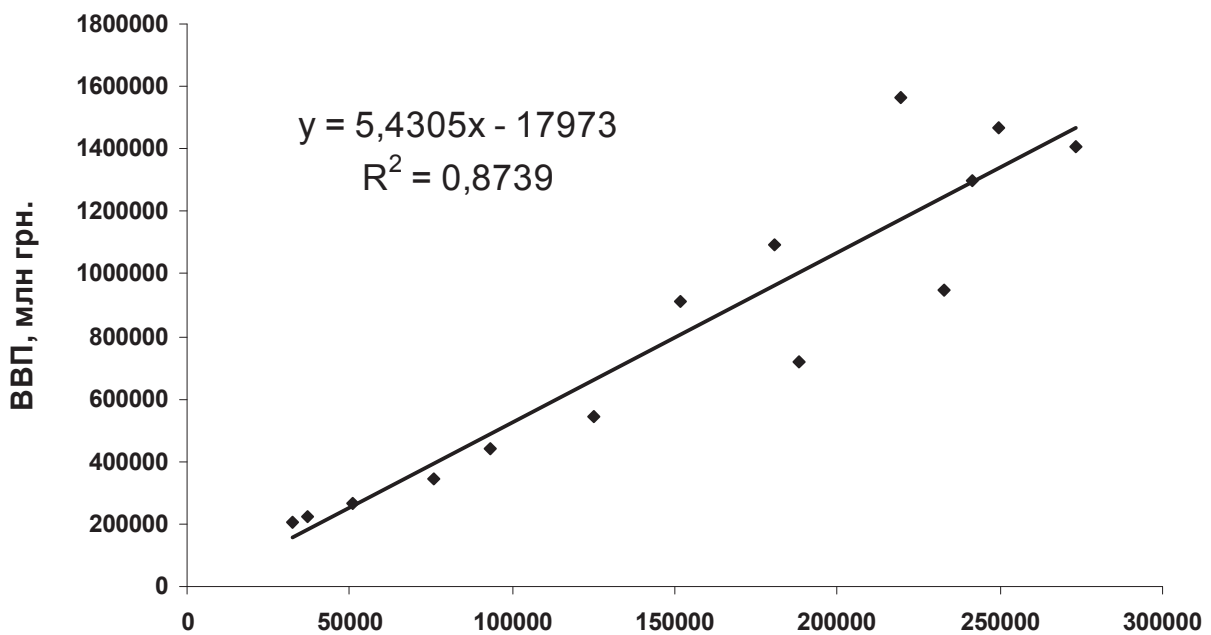
Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

банківського капіталу, у той же час реальний сектор економіки не отримував достатнього фінансування. Це яскраво ілюструє сальдо поточного рахунку платіжного балансу, котре перейшло в мінус. У результаті національна економіка втратила здатність акумулювати внутрішні ресурси для подальшого розвитку та розпочала фінансувати економічне зростання інших країн.

У 2008 році світова фінансова криза ускладнила економічне положення України та вперше показала на практиці хибність існуючої на той час траєкторії розвитку.

Через колосальний відтік фіктивного банківського капіталу, інвестованого в попередні роки, та відсутність адекватного позитивного сальдо поточного рахунку платіжного балансу в країні сформувався короткостроковий дефіцит валюти, що негативно вплинуло на позиції національної грошової одиниці.

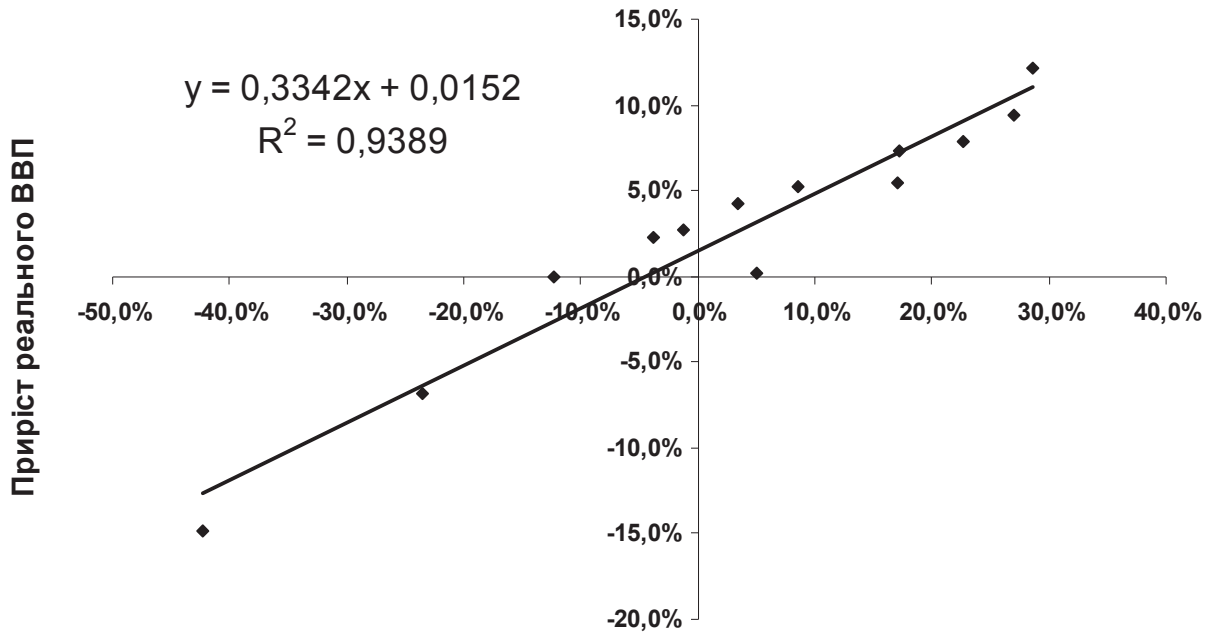
Незважаючи на розуміння хибності економічної політики в попередні роки, розвиток економіки України у 2010—2013 роках продовжував відбуватися без суттєвої модернізації основного капіталу. Фактично відбу-

Обсяг інвестицій в основний капітал, млн грн.

Рис. 2. Кореляція між величиною ВВП та обсягом інвестицій в основний капітал

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

Prirіst реальної складової капітальних інвестицій

Рис. 3. Кореляція між приростом ВВП та приростом реальної складової капітальних інвестицій

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

валосся доношування тих потужностей, що були сформовані в попередні періоди. Це доказує розмір інвестицій в основний капітал в цінах 2001 року, котрий у 2010—2013 роках фактично був на рівні 2004 року.

Кореляційні залежності підтверджують класичні позиції економічної теорії (рис. 1—3), що оптимальним розміром приросту інвестицій в основний капітал є 30—40%. При цьому це стосується саме реальної складової, а не номінальної вартості. Тобто на третину стабільно має зростати введення обладнання та потужностей в країні для забезпечення реального приросту ВВП на рівні, що забезпечить подвоєння ВВП за 7—8 років. І це можливо лише в умовах стабільного валютного курсу та низької інфляції.

В Україні ж відбувалась протилежна тенденція. Реальне масштабне оновлення основних засобів та відкриття нових видів бізнесової діяльності перестало відбуватися у 2012 році. Ті розміри капіталовкладень, які здійснювалися у 2008—2010 роках, виявились надто малими для забезпечення стабільного зростання в майбутньому.

Таким чином, відсутність результативної економічної політики влади протягом 2005—2015 років призвела до вичерпання внутрішніх ресурсів країни через фінансування економічного зростання основних країн-імпортерів України. В результаті у 2015 році національна економіка опинилась на рівні 2004 року по значенню валового внутрішнього продукту та 2002 — за розмірами капітальних інвестицій.

Тенденції першого півріччя 2015 року також не додають оптимізму: в Україні освоєно лише 90% обсягу капітальних інвестицій порівняно з аналогічним періодом 2014 року. Однак якщо зробити корекцію на зростання цін, то можна говорити про двократне падіння реальних інвестицій в економіку, так як середній рівень цін збільшився на 40—50%. Тому з огляду на кореляційні

залежності наведені вище відновлення зростання ВВП відбудеться ще не скоро.

Соціально-економічне піднесення будь-якої країни в період посилення глобалізації та інтеграції світової економіки значною мірою залежить від обсягів залучення іноземних інвестицій. Іноземні інвестори, в першу чергу приватні, надзвичайно повільно входили і входять на вітчизняний інвестиційний ринок через відсутність сучасного механізму регулювання інвестиційної діяльності на основі дотримання конкурентного законодавства. Преференції наближеним до вищих владних інститутів бізнес-групам відлякують іноземного інвестора, який звик працювати в умовах справедливих правил гри.

Створення великих фінансово-промислових груп в базових галузях національної економіки і особливо в її сировинному секторі, який працює на використанні власних та імпортованих природних ресурсів, монополізувало переважну більшість ринків і заклало затратну складову майже у всіх фазах продуктового ланцюга, що в підсумку робить неконкурентоспроможною більшість видів вітчизняної продукції. Майже всі великі фінансово-промислові групи у переважній більшості так і не спромоглися модернізувати "сталінську" виробничо-технічну базу матеріального виробництва, що рік за роком призводило до втрат окремих ніш на світових ринках, бо традиційні конкуренти в цей час інтенсивно освоювали продуктивні та процесні інновації.

При цьому частка заробітної плати в структурі собівартості виробництва продукції на підприємствах, які входять у вертикально та горизонтально інтегровані підприємницькі утворення, є незначною, і надприбутки українські олігархи отримують якраз через те, що економілять на оплаті праці працюючих. На жаль, надприбутки не трансформуються в капітальні інвестиції, а виводяться в офшори.

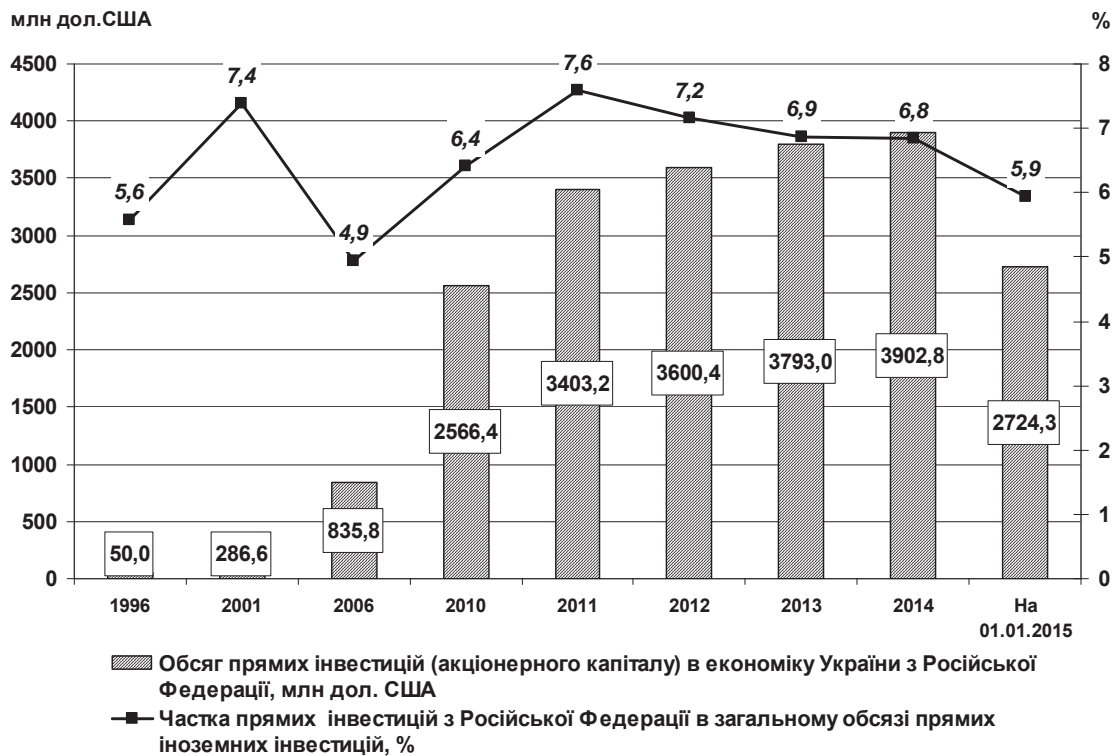

Рис. 4. Динаміка прямих інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку України з Російської Федерації та їх частка в загальному обсязі прямих іноземних інвестицій

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

Болюче питання для України — залучення іноземних інвестицій. Іноземні інвестори, маючи достовірну інформацію про те, що представники місцевої влади цілеспрямовано приховують найбільш інвестиційно при-

впливі об'єкти, не "рвуться" на інвестиційний ринок України. Зокрема, Російська Федерація, яка тривалий період (до початку військових дій на сході України) вважалася стратегічним партнером, інвестувала в українсь-

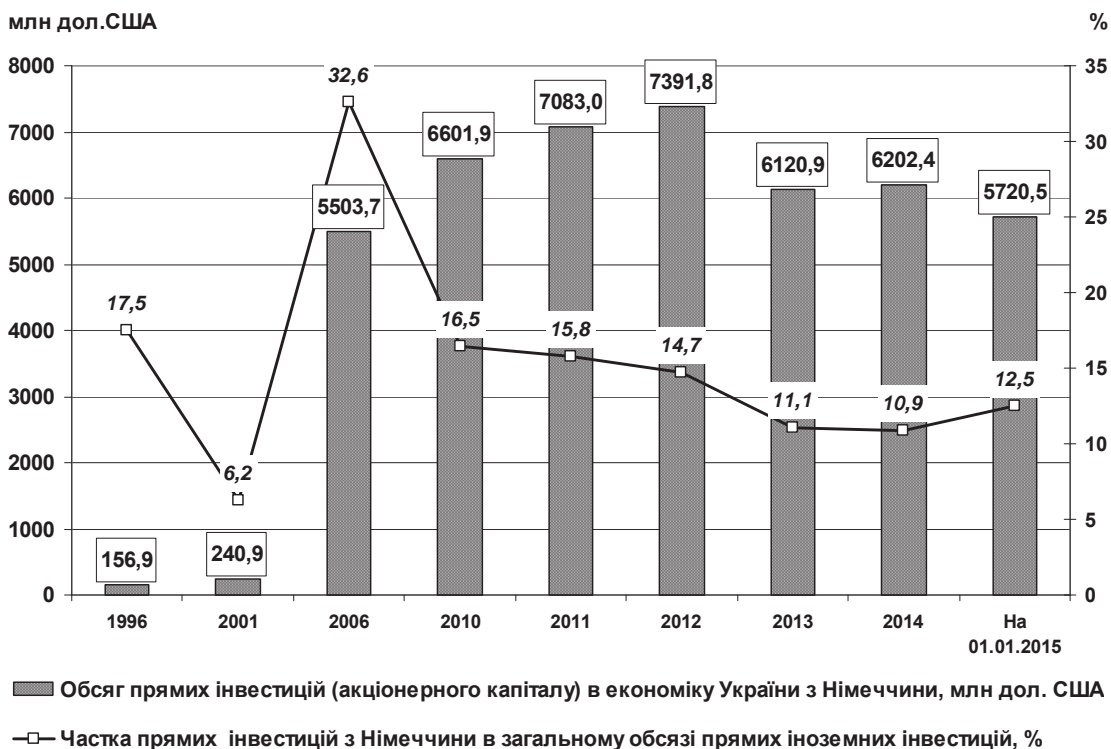

Рис. 5. Динаміка прямих інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку України з Німеччини та їх частка в загальному обсязі прямих іноземних інвестицій

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

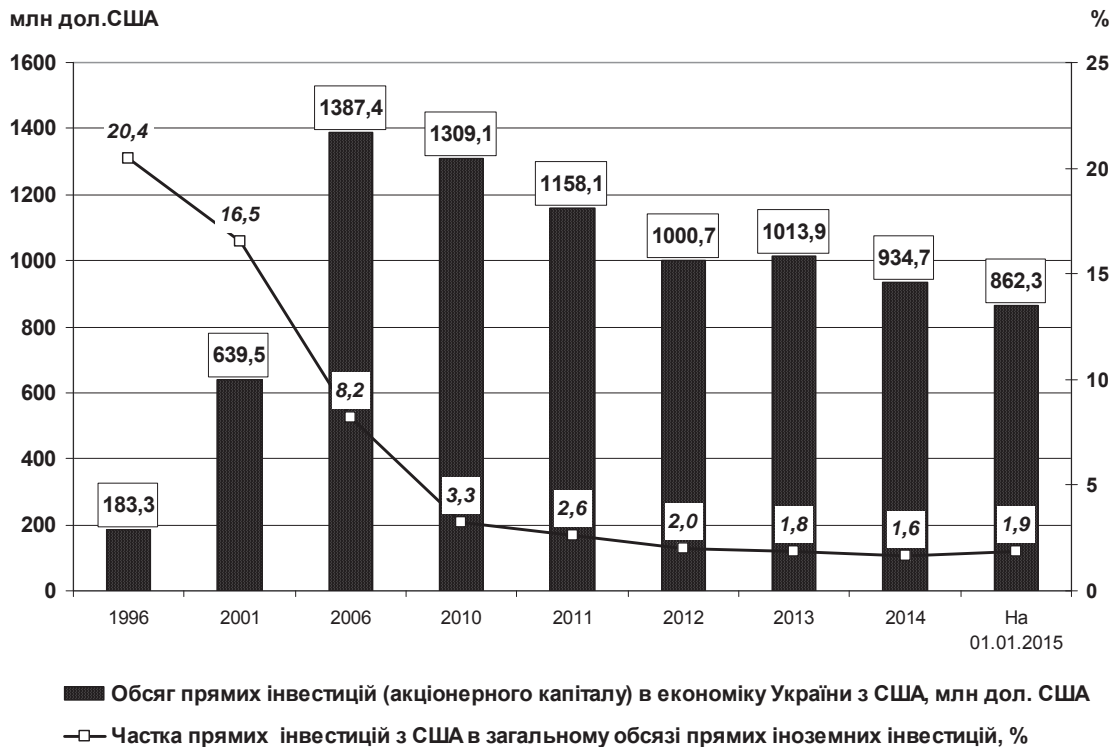

Рис. 6. Динаміка прямих інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку України з США та їх частка в загальному обсязі прямих іноземних інвестицій

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

ку економіку лише 6,8 % від загального обсягу іноземних інвестицій на 01.01.2014 року (для порівняння частка Німеччини становила 10,9%) (рис. 4, 5).

Вже зараз стало зрозумілим, що російський бізнес намагався вичавити з українських активів рентну складову, але аж ніяк не розвивати та модернізувати техніко-технологічну базу промислового виробництва. Частка інвестицій із США на 01.01.2014 є ще нижчою — 1,6 % (рис. 6).

Взагалі на 01.01.2014 року обсяг інвестицій з Німеччини перевищував суму інвестицій з США та Російської Федерації разом узятих. Причому за період з 2006 по 2015 рік в динаміці інвестицій з США чітко прослідковується низхідний тренд. Порівнявши обсяги інвестицій в українську економіку з США, Німеччини та Російської Федерації, стає зрозумілим для кого з них Україна є пріоритетом, а для кого буфером, периферією. Інвестиційне пожвавлення в Україні стане можливим за умов, коли іноземні інвестори пересвідчать у тому, що український уряд встановив справедливі правила гри на ринку інвестицій.

Взірцем для імплементації позитивного досвіду є Польща. Економічний прорив наших сусідів поляків значною мірою був забезпечений здатністю їхніх урядів встановлювати справедливі правила гри як для резидентів, так і для нерезидентів. Відсутність прецедентів надання преференцій для наближених до владного істеблшменту бізнесових кіл і стала головною передумовою польського економічного дива. Треба визнати, що Україна, як і Польща, отримувала колосальні кредитні ресурси, але внаслідок недолугого антикризового менеджменту та тотальної монополізації ринків капіталу та ринків споживчих товарів провалила реаліза-

цію хрестоматійного варіанту монетаристського рецепту подолання наслідків економічної кризи.

Економічне пожвавлення на початку 2000-х років, яке було зумовлене сприятливою кон'юнктурою для вітчизняних експортерів на світових ринках, зіграло з Україною злий жарт, оскільки макроекономічна стабілізація не супроводжувалася масовою інноваційно-технологічною модернізацією сфери матеріального виробництва та подальшим удосконаленням інституціонального середовища у сфері використання природних ресурсів.

Всю хиткість "українського прориву" 2000—2008 років показала світова економічна криза 2008 року, оскільки значна залежність української економіки від кон'юнктури на світових ринках не дала можливості в короткі терміни сформувати антикризові механізми подолання наслідків обвалу глобальних економічних гравців.

Низкою прикметних рис відзначається інвестиційний процес у сфері природокористування та в галузях, які безпосередньо пов'язані з використанням в якості засобу та предмету праці природних ресурсів. Значною мірою це пов'язано з використанням земельних та лісових ресурсів. Щодо першого виду ресурсів, то тут має місце наявність численних обмежень стосовно їх вільного ринкового обороту. В першу чергу, це стосується наявності мораторію на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення, який не дає можливості власникам сільськогосподарських земель реалізувати своє конституційне право використання на свій розсуд належного їм активу.

У результаті багато сільських жителів, як правило, літнього віку, які не володіють фінансовими та вироб-

Рис. 7. Динаміка капітальних інвестицій в сільське, лісове та рибне господарство за період з 2001 по 2014 рік

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

ничи-технічними можливостями для повноцінного використання розпайованих земель у сільськогосподарському виробництві, не мають можливості їх продати, щоб допомогти своїм дітям і онукам і покращити власний матеріальний добробут.

Більше того, наявність мораторію законсервувала орендну кабалу для власників паїв, що призводить до виснаження ґрунтів та нарахування орендної плати за заниженими розцінками. Збереження мораторію вигідне якраз великим орендарям, які сконцентрували значні площі сільськогосподарських угідь і монополізували аграрні ринки. Мають місце прецеденти, коли власники орендованих сільськогосподарських земель мають бажання перервати договір оренди, але сучасні латифундії завдяки лобюванню їх інтересів владними структурами не дають можливості селянам на свій розсуд розпорядитися належним їм активом.

Навіть коаліційна угода між фракціями, які становлять більшість у нинішньому складі українського парламенту, передбачає надання пріоритету орендним формам землекористування, що ще більше культивує процеси нерационального землекористування та призводить подальшого зубожіння сільського населення.

Також має місце значна територіальна диференціація між рівнем природної родючості сільськогосподарських земель, адже умови господарювання в чорноземній зоні та зоні ризикового землеробства (зона осушення та зона зрошення) є надто полярними і потребують неоднакового рівня капітальних витрат для отримання прийнятної рівня рентабельності сільськогосподарського виробництва.

Якраз в зоні ризикового землеробства відбулись найбільш деструктивні процеси під час економічної кризи 90-их років: було демонтовано переважну більшість сільськогосподарських підприємств, втрачено традиційну спеціалізацію, порушено науково обґрунтовані норми використання осушених та зрошуваних земель. Особливо складна ситуація має місце в зоні осушення,

де природною ренатуралізацією охоплені значні площі сільськогосподарських угідь і звужено ареал ведення сільськогосподарського виробництва. При цьому не використовуються сформовані під впливом природної ренатуралізації умови для розвитку зеленого туризму та екологічного підприємництва.

Агрохолдинги не хочуть спрямовувати власні інвестиції в зону осушення, оскільки тут значно вищі питомі витрати на виробництво переважної більшості сільськогосподарських культур, які зумовлені необхідністю фінансування модернізації міжгосподарських та внутрішньогосподарських мереж гідротехнічних споруд, здійснення агролісомеліоративних заходів, проведення хімічної меліорації.

При цьому осушені сільськогосподарські угіддя можуть бути використані для відновлення посівів традиційних для Поліської зони культур — льону та жита, а також для нарощення сировинної бази розвитку тваринництва. Відновлення традиційної спеціалізації потребує значних інвестиційних вливань, а вирішити це за відсутності потужних центрів високої концентрації інвестиційного потенціалу вдасться лише за безпосередньої участі держави та територіальних громад через реалізацію ними разом із підприємницькими структурами інвестиційних проектів на основі державно-приватного партнерства.

Лісоресурсний потенціал також може здійснювати більш дієвий вплив на темпи соціально-економічного піднесення, особливо багатолісних районів. Слід нагадати, що для областей Поліського та Карпатського економічних районів, лісове господарство на ряду із сільськогосподарським виробництвом виступає базовою ланкою, яка визначає господарську самодостатність названих територіальних утворень. Однією з основних проблем ефективнішого використання лісоресурсного потенціалу є збільшення питомої ваги лісгосподарської продукції з високою часткою доданої вартості через підвищення комплексності використання деревинних та недеревинних ресурсів, а також несировинних якостей лісу.

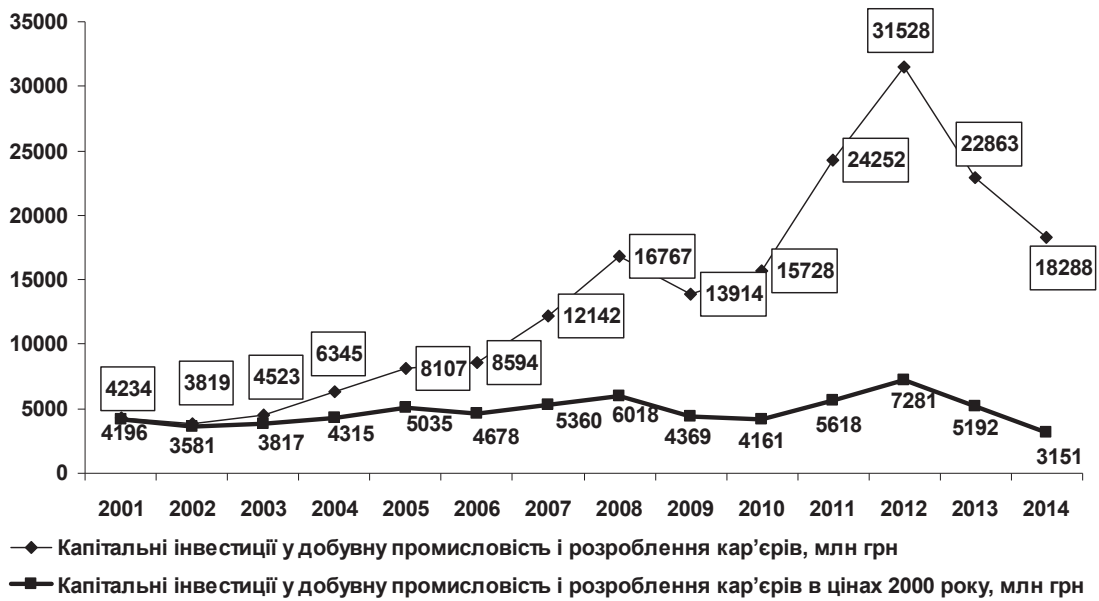

Рис. 8. Динаміка капітальних інвестицій у добувну промисловість і розроблення кар'єрів у фактичних та порівняних цінах за період з 2001 по 2014 рік

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

На жаль, існуюча система управління лісовим господарством, за якої постійні лісокористувачі (держлісгоспи) мають можливість отримувати лісосировину для деревообробки за символічними цінами (фактично лісгосп купує деревину сам в себе), не забезпечує належних конкурентних умов для суб'єктів лісгосподарського підприємництва різних форм власності. Усунення такого роду рецидивів дискримінації стане можливим, коли державні лісгосподарські підприємства будуть здійснювати ведення лісового господарства, а деревообробка буде відокремлена.

Тобто підприємницькі структури-деревообробники будуть поставлені в рівні права щодо доступу до необробленої деревини. В разі успішного вирішення даної проблеми та забезпечення дотримання законодавства про заборону експорту необробленої деревини на вітчизняному ринку лісосировини сформується сприятлива кон'юнктура для нарощення потужностей вітчизняної деревообробки. Прийняття Закону України "Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів" має забезпечити суттєве зростання пропозиції деревини на вітчизняному ринку, що призведе до підвищення доступності сировинної бази для малих і середніх суб'єктів лісгосподарського підприємництва.

На жаль за період з 2001 по 2014 роки в динаміці капітальних інвестицій в сільське, лісове та рибне господарство не спостерігалось чіткої тенденції до зростання, за винятком періоду 2001—2008 років, коли країна перебувала у фазі соціально-економічного піднесення (рис. 7). Більше того, висхідний тренд спостерігався як у фактичних, так і в порівняних (2000 року) цінах. Найбільш інтенсивним падіння обсягів фінансування капітальних інвестицій відбулося у 2009 році, що стало наслідком світової фінансової кризи, яка призвела до згорання інвестиційних можливостей суб'єктів підприємницької діяльності та фінансово-банківських установ.

Незважаючи на деяке збільшення обсягів фінансування капітальних інвестицій у сільське, лісове та рибне господарство у 2010—2012 роках, у 2013 та 2014 роках знову мала місце низхідна тенденція. Кардинально змінити ситуацію в сторону суттєвого зростання обсягів капітальних інвестицій у природно-ресурсний сектор може розширення спектра об'єктів природно-ресурсного потенціалу, стосовно яких можуть укладатися угоди державно-приватного партнерства. Саме угоди державно-приватного партнерства дадуть можливість розв'язати важливу дилему: збільшити обсяги залучення приватного капіталу за умови збереження державної та комунальної власності на природні та природно-господарські активи.

Розширення сфери застосування партнерських відносин між державою (територіальною громадою) та приватним бізнесом зробить регіональні виконавчі органи та органи місцевого самоврядування безпосередніми учасниками процесів використання, відтворення та охорони природних ресурсів, що виступить необхідною передумовою підвищення рівня господарської самодостатності територіальних громад в умовах децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування.

Значні резерви нарощення обсягів інвестиційного забезпечення мають місце у видобувній промисловості, оскільки видобуток мінерально-сировинних ресурсів для нашої країни виступає основним чинником подолання хронічної та небезпечної залежності від Російської Федерації, і тут парламент і уряд мають докласти максимум зусиль, щоб іноземний і вітчизняний приватний капітал прийшов у сферу видобутку корисних копалин, в першу чергу паливно-енергетичних ресурсів.

За період з 2001 по 2014 рік в динаміці інвестицій у добувну промисловість і розроблення кар'єрів мало місце декілька основних тенденцій (рис. 8). За період з 2002 по 2008 рік спостерігалась висхідна тенденція в динаміці капітальних інвестицій у фактичних цінах (в цілому мало місце також зростання даного показника у цінах 2000 року),

що було зумовлено закріпленням позитивного тренду в розвитку національної економіки в цілому.

На жаль, світова фінансова криза 2008 року у 2009 році призвела до різкого скорочення капітальних інвестицій у добувну промисловість і розроблення кар'єрів як у фактичних, так і у порівнянних цінах. Але вже починаючи з того ж таки 2009 року і до 2012 року було відновлено позитивні тенденції в інвестиційному забезпеченні підприємств видобувної промисловості, хоча це не завжди супроводжувалося належною віддачею для держави та територіальних громад, а обслуговувало інтереси окремих бізнес-груп.

У 2013 та 2014 роках обсяги капітальних інвестицій у добувну промисловість та розроблення кар'єрів інтенсивно зменшувалися як у фактичному, так і в порівнянному виразі, що однозначно негативно відобразилося на рівні техніко-технологічного забезпечення видобутку окремих видів корисних копалин.

Причиною згортання інвестиційної активності у добувній промисловості та розробленні кар'єрів стали політична нестабільність в країні та непрозорі умови інвестування проектів видобутку корисних копалин, що відлякувало потенційно потужних іноземних інвесторів.

Прискорити процеси нарощення обсягів інвестиційного забезпечення освоєння нових родовищ корисних копалин та підвищення ефективності використання вже наявних може узаконення сучасних форм тимчасового користування природними та природно-господарськими активами, що стане можливим за умов кардинального перегляду вітчизняного законодавства про державно-приватне партнерство. Необхідно розширити перелік природних та природно-господарських активів, які можуть передаватися у концесію світовим лідерам у сфері надкористування, а також активів, щодо яких будуть укладатися угоди про розподіл продукції.

Зокрема вирішення проблеми забезпечення прозорого видобутку бурштину також буде можливим за умов передачі територій його залягання у тимчасове користування іноземним підприємницьким структурам на принципах строковості та платності з перерахуванням відповідних сум роялті, орендної плати та прибуткових надходжень до бюджетів різного таксономічного рівня, що сприятиме підвищенню рівня фінансової самодостатності сільських територіальних громад та нарощенню фінансових фондів відтворення природно-ресурсного потенціалу.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

На основі аналізу основних тенденцій в динаміці залучення інвестицій в українську економіку за період з 2001 по 2015 рік було встановлено, що прийнятний за мірками ринкової економіки рівень інвестування відбувався лише в 2002—2004 роках. У 2006—2007 роках приріст інвестицій в економіку в основному відбувався через експансію фіктивного банківського капіталу, що супроводжувалося недоотриманням реальним сектором необхідних обсягів фінансування. Відсутність результативної політики держави щодо стимулювання процесів нарощення інвестицій як за рахунок ендогенних, так і екзогенних джерел протягом 2005—2015 років призвела до фінансування економічного зростання країн, з яких імпортується найбільша питома вага продукції з високою часткою доданої вартості.

За період з 1996 по 2014 рік в динаміці залучення прямих інвестицій з Російської Федерації, Німеччини та США в українську економіку не спостерігалось чітких тенденцій. Спільною рисою є падіння обсягів іноземних інвестицій з названих країн у 2014 році порівняно з попереднім роком. Незадовільне залучення екзогенних джерел інвестування проектів модернізації, реконструкції та технічного переоснащення основного капіталу пов'язується з відсутністю прозорих умов інвестиційної діяльності.

Низкою прикметних рис відзначається інвестиційний процес у сфері природокористування у зв'язку з наявністю численних інституціональних обмежень щодо вільного обороту більшості природних ресурсів, що знижує інвестиційну привабливість екологічного та природно-ресурсного підприємництва. В динаміці капітальних інвестицій в сільське, лісове та рибне господарство, а також у добувну промисловість і розроблення кар'єрів в останні роки спостерігається спадна тенденція, що ще більше поглиблює процеси деіндустріалізації природоохоронної та природоексплуатаційної діяльності. В умовах домінування державної форми власності на більшість природних та природно-господарських активів пріоритетною формою інвестиційного забезпечення відтворення природно-ресурсного потенціалу та охорони довкілля виступає державно-приватне партнерство.

Література:

1. Голян В. А. Трансформація системи фінансових відносин у лісовому секторі на засадах бюджетної економії та самоокупності / В.А. Голян, О.М. Шубалий // Фінанси України. — 2015. — № 12. — С. 81—93.
2. Голян В. Державно-приватне партнерство як базова інституціональна передумова капіталізації природних ресурсів в умовах децентралізації / В. Голян // Економіст. — 2015. — № 9. — С. 4—7.
3. Голян В. Інвестиції в екологію: джерела, форми та резерви нарощення / В. Голян // Економіст. — 2015. — № 8. — С. 7—11.
4. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: націон. доп. / За ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової, акад. НААН України М.А. Хвесика. — К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. — 776 с.

References:

1. Holian, V.A. and Shubalyi, O.M. (2015), "Transformation of the financial relations system in the forestry sector on the basis of budgetary savings and self-recoupment", *Finansy Ukrainy*, vol. 12, pp. 81—93.
2. Holian, V.A. (2015), "Public-private partnership as a basic institutional precondition for capitalization of natural resources in terms of decentralization", *Ukrainian Journal Economist*, vol. 9, pp. 4—7.
3. Holian, V.A. (2015), "Investment in ecology: sources, forms and increasing reserves", *Ukrainian Journal Economist*, vol. 8, pp. 7—11.
4. Libanova, E.M. Khvesyk, M.A. et al. (2014), *Sotsial'no-ekonomichnyj potentsial staloho rozvytku Ukrainy ta ii rehioniv: natsion. dop.* [Socio-economic potential of the sustainable development of Ukraine and its regions: national report], *PIIEESD NAS of Ukraine*, Kyiv, Ukraine. *Стаття надійшла до редакції 03.03.2016 р.*